

Forbrydelse og straf

Af professor Lars Bo Langsted
Aalborg Universitet

Hvad er højest? Rundetårn eller Øresundsbroens pyloner? Spørgsmålet er legende let og ganske logisk: det er naturligvis pylonerne på Øresundsbroen, for de er 204 meter højde og rundetårn kan ikke – end ikke inklusive kuppel – hæve sig mere end knap 42 meter over gadeplan.

Hvad er højest? Rundetårn eller et tordenskrald? Nej vel – det går slet ikke!

Hvor mange års fængsel skal en voldtægt koste, hvis et forsøg på bedrageri for ca. 200 millioner kroner koster 6 års fængsel? Spørgsmålet ser meget let, uskyldigt og rimeligt ud – men er næsten lige svært at besvare som Storm Ps spørgsmål om rundetårn og tordenskraldet.

Problemet for lovgiver, når strafferammerne for de enkelte forbrydelser skal fastlægges er, at vi her i Danmark (og de fleste andre civiliserede lande) dybest set kun kender én form for straf, når forbrydelsen begynder at blive rigtig alvorlig: fængsel. I de ikke specielt gode gamle dage havde man såkaldt »spejlende straffe«, hvilket gav ganske andre muligheder for at variere straffen alt efter den forbrydelse, der var tale om at straffe. Af mange gode grunde opgav de fleste samfund imidlertid disse strafformer og snævrede det ind til én: fængsel!

Når lovgiver således har fået beskrevet den handling, der skal straffes: at afgive falsk forklaring i retten, at begå insiderhandel, at sætte ild til et beboet hus, medens beboerne sover, at begå bedrageri, skal strafferammen fastsættes: Hvor mange års fængsel skal den værst tænkelige variant af disse forbrydelser kunne koste?

Hvis vi starter med det enkle, kan man spørge: hvor »slem« kan den enkelte forbrydelse være – »slem« i betydningen: er der nogle potentielle ofre, der kan blive påvirket negativt af forbrydelsen?

Hvis man afgiver *falsk forklaring for retten* – d.v.s bliver indkaldt som vidne og står og lyver overfor dommeren, er problemet ikke selve løggen, problemet er at løggen kan føre til at dommeren blive vildledt til at træffe en forkert afgørelse i den sag, som vidneforklaringen er afgivet i. Skadevirkningen vil kunne variere fra at der slet ingen skade er sket (fordi man løj om noget, som alligevel ikke fik nogen betydning) til at en uskyldig person kommer i fængsel på livstid (fordi man løj om noget helt afgørende).

Hvis man begår *insider handel* vil skaden kunne resultere i alt fra at ingen har mistet penge, til at en eller flere investorer har mistet millioner af kroner og at tilliden til den pågældende børs er blevet så undermineret, at samtlige noterede aktier har mistet værdi, så nogle af markedets øvrige aktører må gå fra hus og hjem o.s.v.

Hvis man sætter *ild til et fremmed hus* medens beboerne ligger og sover, kan der igen ske alt fra at ingen kommer til skade (og knapt nok huset) til at huset brænder ned og alle beboere afgår ved døden.

Hvis man begår *bedrageri* kan der ske alt fra at den bedragne mister 100 kroner til at den bedragne mister millioner af kroner med den konsekvens at hans virksomhed må lukke, medarbejderne bliver arbejdsløse, kreditorerne mister deres penge, nogle af dem med den konsekvens, at de også må lukke o.s.v.

Spørger man derefter, hvad der er værst – i betydningen: hvor meget det kan påvirke andre menneskers liv – er der ingen tvivl om, at drabet er den værste, den definitive forbrydelse, som må straffes med den strengest tænkelige straf. På den anden side vil konsekvensen typisk »kun« gå ud over én eller højst nogle få personer. Spørger man til de andre – knapt så definitive forbrydelser – kan man have svært ved at indgruppere »grovheden« af den simple grund, at den smerte det giver at miste sit arbejde eller sin sammensparede formue er én form for smerte – den fysiske og psykiske smerte man kan lide ved at blive overfaldet er en helt anden slags smerte.

Oveni i disse momenter kommer spørgsmålet: hvor velegnet er trusselen om straf til at forhindre forskellige typer af forbrydelser? Det vil ofte være således, at forbrydelser, der begås efter en kølig og rationel overvejelse over opdagelsesrisikoen og straftrusselens størrelse alt andet lige er bedre egnet til at blive forhindret af en straftrussel end den type af forbrydelser, der begås impulsivt. Da de impulsive forbrydelser ofte vil være forbrydelser forbundet med vold, vil en rent præventiv tankegang føre til, at man ikke her behøver særligt strenge straffe, hvorimod man ved rationelle forbrydelser med et potentielt meget stort udbytte, må have en streng straf.

Endelig kan man spørge: Hvorfor straffer vi den konkrete forbrydelse? Ofte vil det være ud fra et ønske om at forebygge nye forbrydelser, men vi må også erkende, at et samfund må straffe for at hævne (strafferetsvidenskaben har andre og mere vanskeligt forståelige ord for dette – men indholdet er det samme). For hævner samfundet ikke (tilstrækkeligt), er der en risiko for, at den forurettede, eller dennes familie, vil tage sig selv til rette og »straffe« gerningsmanden, eller for at »fredselskende«, »lovlydige« borgere kommer i lynchstemning og chikanerer eller overfalder folk, de mener, er skyldige i mere eller mindre afskyelige forbrydelser.

Skulle dette ikke være tilstrækkeligt til at belyse kompleksiteten for lovgiver kan man afslutningsvist erkende, at vi ikke ved, hvornår man straffer »tilstrækkeligt« - hverken for det præventive mål eller for hævn-målet. Og passer man ikke på, kan det resultere i en strafspiral uden ende: Noget er allerede strafbart med en streng straf, men for »at sende et klart signal om, det er MEGET forkasteligt«, hæver vi strafferammen til det dobbelte, o.s.v.

Efter alle disse overvejelser fastsætter Folketinget så de enkelte strafferammer indenfor hvilken dommerne skal udmåle de konkrete straffe i de enkelte sager. Lad os tage to eksempler:

Strafferammen for almindeligt bedrageri er fængsel i indtil 1½ år og for groft bedrageri fængsel i indtil 8 år. Strafferammen for almindelig vold er fængsel indtil 3 år, for særligt grov vold, fængsel indtil 6 år og for vold med døden til følge fængsel indtil 10 år (det er der, hvor det er et »uheld« at offeret dør, men hvor gerningsmanden med vilje har udøvet særligt grov vold). Endelig er strafferammen for manddrab (hvor gerningsmanden slår offeret ihjel med vilje) fængsel fra 5 år og indtil på livstid.

Dommer Svendsen skal dømme i to sager samme dag: Om formiddagen en voldssag, hvor en nabo har sparket en anden nabo og om eftermiddagen en sag om bedrageri for 100.000 kr. Her har lovgiver bedt dommer Svendsen om at vurdere sagerne indenfor hver deres »søjle«.

Om formiddagen den søjle, der hedder vold (alt fra små tjat til manddrab). Nu går dommeren ind og vurderer grovheden af sagen med andre domme om vold: hvor meget er offeret kommet til skade? Hvor rå har volden været? Har der været særlige undskyldende omstændigheder? – og så fastlægger dommeren ud fra en sammenligning med andre voldssager og inden for den relevante strafferamme (her fængsel op til 3 år) f.eks. straffen til fængsel i 14 dage. Om eftermiddagen, når dommer Svendsen skal udmåle straffen for bedrageriet til de 100.000 kr., hverken kan eller skal han gå ind og sammenligne med formiddagens voldssag og ud fra en frihåndstegning forsøge at finde ud hvad der mon er »værst«. Nej nu ser han på den »søjle«, der hedder bedrageri og med udgangspunkt i beløbets størrelse vurderer han grovheden af dette bedrageri sammenlignet med andre bedragerier og fastsætter så straffen til f.eks. fængsel i 4 måneder.

Man kan naturligvis ikke på den baggrund konkludere, at »bedrageri bliver straffet hårdere end vold«. En sådan sammenligning er netop som mellem rundetårn og tordenskraldet.

Straffelovrådet udgav i 2002 en betænkning på ca. 1000 sider med 500 siders bilag om »straffastsættelse og strafferammer«. Heraf fremgår bl.a., at når en tidligere ustraffet person over 18 år begår ét forhold, der pådømmes, så var medianen for længden af en ubetinget fængselsstraf: 4 mdr. for bedrageri, 1 ½ år for incest, 4 år for vold med døden til følge og 10 år for manddrab. Man kan på den baggrund noget mere sikkert konkludere det modsatte: »bedrageri straffes ikke så hårdt som vold«